

RANDI AAS

Bestemødrene på Stortings plass

Bestemødrene på Stortings plass var en gruppe kvinner fra 74 til 90 år som møtte opp foran Stortinget med egne løpesedler hver onsdag under spørretimen. Budskapet deres var nei til atomkrig, og de gjorde kamp mot atomvåpen til sin fanesak. Fra 1983 til 2003 stemte de med sine ben for at krigsmotstand var en sak kvinner var opptatt av. De sto sammen i en liten, uformell gruppe, løst og ubyråkratisk sammensatt basert på kjennskap og vennskap. De delte ut sine hjemmelagede løpesedler til stortingsrepresentanter og forbipasserende på gata. Etter demonstrasjonen møttes de til en kaffekopp, skoloring og samtale i 2. etasje på Det Norske Teatret.

Stiftelsen

Mange veier kan sies å ha ført fram til stiftelsen av Bestemødrene mot atomkrig. Kvinnetiåret, 1975-85, hadde vekket og aktivisert kvinner i spontane initiativ, i nye og gamle nettverk, aksjoner og manifestasjoner av ymse slag, særlig for fred. Den truende internasjonale situasjonen hadde fått mange på banen. Den kalde krigen hadde blitt farlig varm. Sovjet drev krig i Afghanistan og hadde utplassert et stort antall mellomdistanseraketter mot Kina og Vest-Europa. Amerikanske krigsskip og marinesoldater gikk inn i krigen i Libanon, tropper ble satt inn i Grenada og contras i Nicaragua fikk økt amerikansk støtte. På slutten av 1983 begynte NATO å utplassere nye krysser- og mellomdistanseraketter i Europa. I Geneve brøt forhandlingene om reduksjon av atomvåpen og mellomdistanseraketter sammen.

Økt bevissthet om faren for atomkrig skapte behov for fellesskap og samhold. Det fant sitt uttrykk i fredsmarsjer. Kvinner gikk fredsmarsjer

i øst og vest, nord og sør med krav om stans i testing, produksjon og utplassering av atomvåpen, krav om atomvåpenfrie soner, stans i utplassering av nye raketter i Europa, krav om fred og nedrustning, mat og arbeid for våpenmilliardene. Marsjene var sterke uttrykk for solidaritet. Der gikk kvinner og menn sammen.

De hadde som forbilde de «galne» mødrene i Argentina som protesterte mot den «skitne krigen» ført av militær-juntaen.

Nei til Atomvåpen, stiftet i 1979, kom til å bli selve symbolet på kampen mot atomopprustningen. Organisasjonen var preget av sterk ledelse, hierarkisk oppbygging og et avgrenset budskap. Medlemmenes kjønn ble ikke registrert, men kvinnene var trolig i flertall i organisasjonen. Der fikk de ofte tildelt rollen som fotfolk og supportere hvor oppgaven var å koke kaffe, samle inn penger og stå på stand. Kvinner var klar over at de «ble brukt» av sine mannlige ledere, men holdt munn i «fredens navn». Ikke alle var villige til det. De tok til å lete etter nye veier og nye uttrykksformer. Kvinner som følte at de bare traff hverandre i fredsmarsjer og som gikk lei av de tradisjonelle oppgavene, tok til å tenke på å samle seg utenfor Stortinget. De hadde som forbilde de «galne» mødrene i Argentina som protesterte mot den «skitne krigen» ført av militærjuntaen. Kvinnene på Maiplassen i Buenos Aires protesterte mot bortføring av familie og venner, som forsvant i tusenvis under militærdiktaturet.

Fire kvinner med lang fartstid i Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet var først ute på gata som bestemødre mot atomkrig. Til Akersposten sier Ingrid Aigeltinger fra Ullern: «Det var Ragnhild Eide og Dagny Skauge, krumtappen i dag, Jenny Mosland, og meg.»¹

Else Brudevold i Aftenposten brakte torsdag 10. november 1983 bestemødrene på Stortings plass ut over landet for første gang. «Vil bevare Jorden for barnebarna,» lød overskriften. Kvinner med sølvstenk i håret talte med stillferdig, men effektiv røst fra nesten en menneskealder på barrikadene, om den første atommarsjen i 1961, om storprotesten mot NATO-møtet i Brussel i 1979. De malte store plakater som de hengte på seg, og var godt synlige der de kom anstigende med plakaten på magen. Målet var å spre kunnskap om atomopprustning, argumentere med folk og gi informasjon som ikke fantes i Stortingets dokumenter.

Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet fikk i 1959 sin målsetting formulert til: å bringe kvinner fra forskjellige politiske og filosofiske retninger sammen for å studere, gjøre kjent og hjelpe til å fjerne politiske sosiale, økonomiske og psykologiske årsaker til krig, og til å arbeide for en konstruktiv fred. I en case-studie gjort ved Institutt for sammenlignende politikk, Universitetet i Bergen, 1988, har Svanaug Fjær sett nærmere på ligaens virksomhet. Hun mener den er preget av ambivalens i forhold til mange spørsmål: feministisk profil, forholdet mellom parlamentarisk og utenomparlamentarisk aktivitet, begrensning av mandat og spesialisering

av virksomheten. Fjær viser i sin undersøkelse at medlemmer ønsket seg mer utadrettet virksomhet, publisering framfor studering, sterkere samarbeid med andre fredsorganisasjoner, mer begrensede arbeidsoppgaver og mer personlig kontakt enn de hadde.

For ligamedlemmer som ønsket mer utadrettet virksomhet, en klarere politisk profil og mindre formell organisering ble Bestemødrene mot atomkrig et alternativ. Bestemødrene satset både på utadrettet virksomhet og skoloring. De hadde regularitet i virksomheten, personlig kontakt og individuell frihet uten fast struktur og formelt hierarki. Slik fikk kvinneligaens medlemmer i Oslo og omland en arena for utfoldelse hos bestemødrene. Kvinneligaen kom til å se på bestemødrene som sin eiendom, som en del, en forlenget arm, av sin virksomhet. Slik unngikk de indre splittelse. Dobbelt medlemskap ga enkeltmedlemmer rom for utfoldelse på flere plan og framføring av saker fra ett forum til et annet.

Hvem var bestemødrene?

Da jeg ble bedt om å lage en tjue års beretning om bestemødrenes virksomhet, formulerte jeg noen spørsmål til dem. Hvem var de? Hvordan hadde deres virksomhet utviklet seg? Hva var virkningen av deres

Bli med i fredsarbeidet, oppfordret bestemødrene i november 1983

virksomhet? Hadde de bidratt til å få folk flest interessert og engasjert i spørsmål av fredsskapende betydning? Har bestemødrenes virksomhet fortsatt betydning, eller har de utspilt sin rolle?

På medlemslista fra 1991 sto det 47 bestemødre. Ti år seinere var antallet sunket til 26.

I 2002 sendte jeg et spørreskjema til 23 bestemødre. Jeg fikk svar fra 13. I det videre bygger jeg framstillingen i hovedsak på Jenny Moslands arkiv og svarene fra de 13. Dessuten har jeg hatt stor nytte av arbeidene til Else Skjøsberg, Birgit Brock-Utne, Svanaug Fjær, Helga Hernes, Abby Peterson og Lars H. Gulbrandsen.

Svarene som bestemødrene ga, tyder på at de hørte hjemme i en akademisk middelklasse av pedagoger, psykologer, sykepleiere, lærere og sosionomer.

Svarene som bestemødrene ga, tyder på at de hørte hjemme i en akademisk middelklasse av pedagoger, psykologer, sykepleiere, lærere og sosionomer. De fleste hadde adresse i Oslo eller Asker og Bærum. Alle, unntatt to, var medlemmer av Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet. De hørte hjemme i Human-Etisk Forbund og oppfattet seg ideologisk forankret som venstreradikale, sosialister, humanetikere. Flere var medlemmer av SV, NKP, Miljøpartiet de grønne, Attac, Bellona, Framtiden i våre hender, Leger uten grenser, Forum ny skole, Nei til EU og Amnesty International. Etter samfunnsengasjementet å dømme skulle en nesten ikke tro at vi hadde med kvinner mellom 74 og 90 år å gjøre.

Politisk og ideologisk profil

Ved starten i 1983 sa bestemødrene at de var en tverrpolitisk gruppe som sa nei til atomkrig, nei til atomvåpen, våpenproduksjon og våpensalg. Forutsetning for fred var å fjerne årsaker til direkte vold. I svarene fra 2002 var fokus endret. Forutsetning for fred var nå å fjerne årsaker til indirekte vold. Forutsetning for fred var oppfyllding av menneskerettigheter og rettferdig fordeling i verden samt miljøkrav. Ideologisk kan grunnlaget deres sies å være sosialisme og humanisme. Sosialisme med et menneskelig ansikt så i hovedsak ut til å være bestemødrenes ideologiske profil.

Feminisme var ikke nevnt. I svarene sine i 2002 trakk ikke bestemødrene kvinnekamp og kvinnetema inn i forståelsen av det utvidede fredsbegrepet slik Birgit Brock-Utne gjorde i sin bok *Opplæring til fred - et feministisk perspektiv*. Der argumenterer Brock-Utne for at personlig og direkte vold mot kvinner kan betraktes som en trussel mot freden i verden. Kvinner ute i verden og i Norge utsettes for vold uten at fredsorganisasjoner oppfatter dette som en fredstrussel. Brock-Utne framholder at fra et feministisk perspektiv kan det hevdes at det ikke er fred i et land, selv om ressursene deles forholdsvis likt, hvis kvinner blir slått

Hver onsdag mellom tolv og to var bestemødrene ute på gata med løpesedler.

og lemlestet i landet. Feminismen kan fungere som døråpner for en bredere forståelse av krigs- og fredsproblematikk og militarismen som samfunnssystem. Brock-Utne lanserer Susan Koen og Nina Swaims begrep atommentalitet, en tankegang som gjør det mulig å bruke ødeleggende teknologi for å fortsette ekspansjonen og dominansen som karakteriserer det kapitalistiske patriarkatet. Atommentaliteten fostres når intellektet og de dominerende, kontrollerende, aggressive tendenser i hvert enkelt individ blir definert som det mest verdifulle, og når det legges vekt på de samme egenskapene på det politiske og økonomiske området.²

Else Skjønberg hevder at hvis Koen, Swaim og Brock-Utne har rett, er atommentaliteten et langt større problem enn de enkelte rakettutplasseringene. Det er selve systemet, den måten vi tenker og strukturerer samfunnet på det er noe fundamentalt galt med. «Atommentaliteten ikke bare muliggjør, men har langt på vei *alminneliggjort* krigen som samlivsform. Vi lever i en slags latent krigskultur hvor et stort flertall synes å ha internalisert verdier som gjør det mulig ikke bare å prioritere, planlegge og gjennomføre, men også å *bortforklare* at en vesentlig del av våre felles ressurser brukes på død og ødeleggelse, fremmedgjøring og oppbygging av personlig makt.»³

Blant kvinner som blant menn, kan det være delte meninger om rettferdig fordeling i verden og bekjempelse av fattigdommen.

Oppgjøret med denne atommentaliteten fins bare unntaksvis i den norske fredsdebatten, mener Skjønnsberg. Militarismen blir sjelden koplet til teknologiutviklingens macho-karakter. Bett Romstad, aktiv i Kvinner for fred, tolket fravær av en ideologidebatt og patriarkat-kritikk som en viktig årsak til kvinnebevegelsens tilbakegang på 80-tallet.

Uten noen som helst feministisk forståelse, ble Kvinner for fred (KFF) et lett bytte for det sentralistiske og mannsdominerte Nei til Atomvåpen (NTA). «For det var de samme kvinnene som måtte drive NTA. Framover i 1982-83 vokste derfor NTA, mens KFF avtok tilsvarende.»⁴

Svanaug Fjær ser i sin studie av Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet at mangel på feministisk analyse kan være årsaken til at kvinneligaen ikke rekrutterte nye medlemmer blant yngre politisk interesserte kvinner og at organisasjonen ikke videreutviklet seg.⁵

Det er også trolig at bestemødrenes utvidelse av fredsbegrepet uten en helhetlig feministisk forståelse kan ha svekket rekrutteringen, åpnet for sprik blant bestemødrene og gitt rom for individuelle utspill og særinteresser. Blant kvinner som blant menn, kan det være delte meninger om rettferdig fordeling i verden og bekjempelse av fattigdommen.

I 1983 hadde bestemødrene tverrpolitisk enighet om å rette oppmerksomhet mot nei til atomkrig, nei til atomvåpen, våpenproduksjon og våpensalg. Verre ble det å holde fokus på og samle tverrpolitisk enighet om bekjempelse av fattigdommen i verden, rettferdig fordeling og innfrielse av miljøkrav. Høyrekvinner og kristne delte ikke nødvendigvis sosialisters syn på utviklingsspørsmål. En avskalling og ensretting av den tverrpolitiske gruppen fra 1983 kan ha blitt resultatet. På interne møter i 1990 gikk det så langt at det ble satt fram forslag om å dele bestemødrene i to grupper, en tradisjonell gruppe og en miljøgruppe. Men ingen var villig til å splitte opp. Det ble derimot advart mot å ha for mange sideløpende aktiviteter gående. Det svekket gruppens samlede kraft. De var tross alt ikke mer enn 15-20 eldre damer. Man løste floken ved å lage et nytt arbeidsprogram hvor alle skulle få noe. Likevel unngikk man ikke at gruppen av bestemødre ble svekket av indre motsetninger.

Fjær hevder i sin studie av Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet at deler av kvinnebevegelsen har stilt seg kritisk til kvinnefredsbevegelsen. Feministiske kritikere hevder at fredskvinnene har gått i den gamle kjønnsfellen ved å fokusere ensidig på kvinners myke verdier og moderskap. Kvinner skulle delta på egne premisser i samfunnet, mente kritikkerne. Flat struktur og nettverkstenkning bidro til å holde kvinnene innenfor egne snevre grenser, utenfor formelle organisasjoner hvor makt og autoritet lå i sosiale og politiske prosesser og vedtak. Fredskvinnenes

følelsesbaserte argumentasjon og underforståtte forutsetning om biologisk fellesskap gjorde aktiviteten sekterisk og lite egnet til å oppnå konkret makt og innflytelse i samfunnet. Protesten ble et ritual. Den førte ikke til endring, men snarere til befestning av eksisterende maktforhold. ⁶

Hva mente bestemødrene om sin virksomhet?

I serien *Kvinnens levekår og livsløp*, kvinneforskernes storsatsing på 80-tallet, har Helga Hernes i *Staten - kvinner ingen adgang?*, pekt på at aksjonsformen er den eneste handlingsarena ved siden av stemmegivning ved valg, hvor kvinner deltar i like stor grad som menn. Direkte aksjoner har blitt en del av det politiske handlingsmønster for store grupper, spesielt kvinner og unge. Utviklingen er uunngåelig fordi partier og etablerte organisasjoner og pressgrupper ikke klarer å absorbere de nye kravene som reises, og fordi aksjonsformen gir rom for samarbeid på tvers av etablerte skillelinjer nasjonalt og internasjonalt. Sammen med Kirsten Voie fant Hernes fram til ulike forklaringsmodeller på hvorfor aksjonskanalen ble mer brukt av kvinner og unge enn av menn. De har tre forskjellige hypoteser: ressurshypotesen, flaskehalshypotesen og kjønnspreferansehypotesen. ⁷

Ressurshypotesen forklarer aksjonsformen som de politisk fattiges arena. Her samles og mobiliseres folk som ikke har nødvendig institusjonell, organisatorisk eller personlig forutsetning for å hevde seg i det tradisjonelle maktapparatet og rutinepolitikken. Flaskehalshypotesen forklarer utestenging med at maktapparatet bruker hersketeknikker for å holde folk vekk, de blir usynliggjort, oversett eller satt til rutinearbeid eller andre uønskede oppgaver. Det fører til misnøye, utmeldelse eller økt behov for alternative uttrykksformer. Kjønnspreferansehypotesen forklarer høy deltakelse i direkte aksjoner med at man rett og slett trives best der. Her får man brukt sine talenter fullt ut. Her kan man bli politisk nyskaper, her får man brukt fantasien og forskjellige former for intelligens. Her møter man anerkjennelse for sin innsats. Hernes mener at kvinner i stor grad bruker aksjonskanalen fordi de har et annet tidsperspektiv og andre løsningsmodeller enn menn. På de tradisjonelle mannsdominerte arenaene får ikke kvinner utfolde seg på samme måte. Derfor søker de til aksjonskanalen. Kvinnens allment høye deltakelse i direkte aksjoner er ikke et resultat av feministisk agitasjon, men et uttrykk for kvinnens politiske profil, mener Hernes.

Bestemødrene holdt fast på aksjonsformen i tjuer år. Det må bety at de foretrakk og trivdes best med denne uttrykksformen. Likevel skal vi ikke se bort fra at noen kom til aksjonskanalen fordi de tidligere kan ha

På de tradisjonelle mannsdominerte arenaene får ikke kvinner utfolde seg på samme måte. Derfor søker de til aksjonskanalen.

Jenny Mosland (til venstre) og Borghild Solly med de første løpesedlene som ble laget.

vært utsatt for utestenging og usynliggjøring i partipolitikk og organisasjonsliv. I sin selvforståelse mente de at «gatetraffikken» ga særlig effekt. Å treffe folk på gata ga mening. Vi når fram i offentligheten ved å snakke med forbigående, ved omtale i avisene, ved deltakelse på fredsmøter og demonstrasjoner. Vi når fram gjennom film, Fritt Ords Pris. Alt gjør virkning, mente de.

Skjønnsberg hevder at Bestemødrene mot atomkrig var den gruppering av kvinner for fred som klarte seg best utover på åttitallet. Det hang trolig sammen med deres arbeidsmåte som ga rom for både kontinuitet, spontanitet og fasthet. Spontane og raske reaksjoner kunne skje innenfor faste, hyppige møtedager og møtetider. Kunnskapsnivået var høyt og beredskapen stor for direkte, rask aksjon. Samtidig kunne påvirkning av opinionen skje gjennom kontinuiteten, gjentakelsene og de små drypp.

Løpesedlene

Hva var det bestemødrene snakket med folk på gata om? Hva skrev de på sine løpesedler? I møtet i Det Norske Teatret var innholdet og formen på løpesedlene stadig oppe til diskusjon. «Blekka» ble fra starten kopiert på soverommet til Jenny Mosland i Nordraaksgate. Senere gikk jobben til Webergs trykkeri. 1500 eksemplarer ble kopiert hver uke. Nini Haslund Gleditsch fortalte i foredrag i Åbo: «Det er en fem-seks stykker av oss som har påtatt oss å lage løpesedler, men alle kan være med å skaffe stoff. Vi klipper fra aviser og tidsskrifter, kommenterer når det er nødvendig, oversetter av og til fra utenlandske aviser og vi kommenterer, eventuelt kritiserer, løpesedlene hvis det er noe vi ikke er fornøyde med.»⁸ Enkelte følte seg rent ut sagt som oppe til eksamen når ukens «blekke» ble lagt fram for kritikk.

I 1987 søkte bestemødrene nedrustningsutvalget i Utenriksdepartementet om penger til abonnement på Aftenposten, Arbeiderbladet, Washington Post, Information og Pravda. De søkte år etter år departementet om driftsmidler under posten «opplysningsarbeid for fred». Søknadene om driftsmidler ble avslått, men bidrag i form av reise støtte til kongresser og konferanser ble innvilget.

Løpeseddel fra 1988.

I Moslands arkiv fins det løpesedler fra 1983 fram til 2001. De fins i varierende antall, trykt på begge sider. Bestemødrene markedsførte seg med forskjellige overskrifter. Bestemødre på Stortings plass. Bestemødre mot atomkrig. Bestemødre mot atomvåpen. La jorda leve. Jeg har valgt å undersøke løpesedlene for hvert femte år nærmere. Fra stiftelsesåret 1983 var det 12 løpesedler, fra 1988, 32; fra 1993, 25; og fra 2001, 10. Gjennomgangen tok sikte på å finne fram til stikkord som kunne fortelle hva løpesedlene handlet om. Det er naturligvis vanskelig å trekke bastante slutninger fra en slik gjennomgang. Utvalget er tilfeldig og grunnlaget ikke uttømmende. Likevel ser det ut til at bestemødrene er mer trofaste mot sitt utgangspunkt i løpesedlene enn diskusjonene i møtet i Det Norske Teatret kunne tyde på. Løpesedlene bærer ikke preg av å være utformet av miljøaktivister i konkurranse med tradisjonelle atomaktivister. Stikkordene er i stor grad forbundet med atomkrig, atomvåpen, våpenbruk, våpenproduksjon, våpenhandel og våpensalg. Farer er forbundet med prøvesprengninger, våpenkapløp, spredning av atomvåpen, atomulykker, atomavfall, mafia med atomvåpen. Likeså blir nedrustning, frys, atomfrie soner, atomavtale og folkeretten omtalt som tiltak for å redusere atomfaren. Solenergi, urfolkenes rettigheter og radioaktiv forurensing fra atomkraftverk blir en naturlig del av denne helheten. Forslaget i 1990 om å dele bestemødrene i en miljøgruppe og en tradisjonell gruppe ble da også forkastet. Løpesedlene bærer, så vidt jeg kan bedømme det, ikke bud om interne motsetninger i sak. Bestemødrene ga utad uttrykk for å være mer samstemte enn innad.

Internasjonale aktiviteter

På Nordisk Forum i Åbo, hvor om lag 9000 kvinner var samlet, fortalte Haslund Gleditsch mer om bestemødrene og deres virksomhet vel ti år etter starten: «Vi har ingen internasjonal tilknytning, men for å holde oss à jour, reiser vi av og til til internasjonale fredskongresser og internasjonale møter. Vi hadde to av bestemødrene på miljøkonferansen i Rio i -92, året før var vi ca. 10 stykker på miljøkonferansen i Bergen, vi har vært i England, i Katalonia og i Stockholm som bestemødre. Enkeltvis har vi representert andre fredsorganisasjoner i inn- og utland.»⁹

Forfatterens kunnskap om reiser, møter og konferanser som bestemødrene deltok på eller inviterte til, er begrenset til Moslands arkiv. Ettersom oversikten ikke er uttømmende, velger jeg å belyse en konferanse nærmere som eksempel på hva bestemødrene foretrakk å engasjere seg direkte i og hvordan de gjorde det. Mitt valg er bestemt ut fra hensynet til at mange bestemødre deltok, at konferansen ble vurdert av dem selv som betydningsfull og at kildedekningen er god.

Konferansen om tillits- og sikkerhetsskapende tiltak og nedrustning i

Europa (KNE) startet i Stockholm i 1984. Sikkerhetskonferansen var koblet til spørsmål om gjensidige styrkereduksjoner, menneskelig kontakt over landegrensene og menneskerettigheter. I Stockholm lå flere tillits- og sikkerhetsskapende forslag på bordet: årlig utveksling av informasjon om militære styrker, varsling av militær aktivitet, observasjon av varslet aktivitet. Målet var gjensidig åpenhet som skritt på veien mot styrkereduksjoner. Resultatet som ble oppnådd var et gjenombrudd for rustningskontroll, og ble et vendepunkt for forholdet mellom øst- og vestmaktene på midten av 1980-tallet.

I novembersno hutret 14 bestemødre seg til fots fra jernbanestasjonen til Sergels torg hvor den norske delegasjonen holdt til. De hadde tatt natt-toget for å besøke sikkerhetskonferansen. De hadde sendt brev i forvegen og bedt om å få legge fram sine synspunkter, en petisjon, særlig om atomnedrustning. Svaret viste til at atomvåpen ikke var forhandlingstema på konferansen. Likevel ble de invitert til å komme, og møter ble arrangert mellom dem og de delegasjonene som de hadde uttrykt ønske om å møte. «Selv om vi kanskje ikke ble noe særlig klokere av talene til den russiske og amerikanske representanten, så ble da i hvert fall vår petisjon lest opp for partene,» forteller Ruth Stareng fra Lørenskog til Akershus Arbeiderblad.¹⁰

Ifølge Leif Mevik, den norske ambassadøren, hørte bestemødrene interesserte på redegjørelsene, som etter hans mening falt disse ildsjelene tungt for brystet. Materialet var knusktørt og dessuten handlet det ikke om atomvåpen. Å lage internasjonale spilleregler for å redusere faren for krigsutbrudd gjennom tillitskapende tiltak, hørtes nok svært akademisk ut for tilhørerne, trodde han. Men tross ulikheter i utgangspunktet og i realiteten svært ulike oppfatninger, fikk vi en god diskusjon som begge sider hadde nytte og glede av. Om kvelden 12. november inviterte han bestemødrene til buffet. «Diskusjonen fortsatte over rødvinen og stroganoffen ... vi var grunnleggende uenige om midlene, men vi arbeidet for samme mål: å skape varig fred. Aldri har jeg fått så mange hjertelige klemmer av så mange hjertelige damer på en gang som da de sa god natt. Jeg ble stående lenge i verandadøra og se ut i novembermørket. Det var blitt klar himmel og stjerner ... Disse ildsjelene hadde gjort meg tankefull. Jeg følte jeg hadde lært noe.»¹¹

Til Folkevett forteller damene at de også var godt fornøyde med møtet. Møtearrangøren tok oss alvorlig og hadde lagt arbeid i å forberede møtene. Hver delegasjon holdt en innledning som ikke bare var propaganda, selv om begge parter så som sin oppgave å forsvare sin regjerings standpunkt. Svenskene fungerte på et vis som brobyggere. De nøytrale og alliansefrie stater hadde en stor oppgave på slike

Presentasjonsbrosjyre som ble trykket opp på forskjellige språk.

konferanser, nettopp fordi de sto friere enn landene som tilhører blokkene. «Vi har også en følelse av at det var nyttig for dem å møte oss. Det er ikke så ofte de møter representanter for fredsbevegelsen. Vi vil oppfordre andre i fredsbevegelsen til å ta direkte kontakt på samme måte. Det var tydelig at de helst ville se på fredsbevegelsen som noe «naivt og følelsesmessig», men at de har måttet revidere sin oppfatning. Flere ga uttrykk for forbauselse over at vi var så godt orienterte, noe de kanskje ikke hadde ventet av folk over 70?»¹²

I Moslands arkiv fins materiale fra reiser og konferanser hvor hun deltok ute og hjemme. Blant annet deltok hun sammen med medlemmer fra Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet på Den store fredsreisen til alle europeiske FN-land, unntatt Sovjetunionen, med spørsmål basert på løftene landene avga da de undertegnet FN-pakten. Hun deltok i Nairobi på FNs kvinnekonferanse, FNs nedrustningskonferanse i New York, på kvinnekonferanse i Moskva. Bestemødrene støttet opprettelsen og driften av Kornhaug norsk fredssenter i Gausdal, deltok på Nordisk forum på Universitetet i Oslo under tema: kvinner skal forme morgendagen.

Hvilken nytte kan man tenke seg slik virksomhet kan ha? Haslund Gleditsch svarte i sitt foredrag at bestemødrene trengte å komme ut for å holde seg à jour. Kan vi tenke oss annen nytteeffekt?

Virkningen av bestemødrenes virksomhet?

Lars H. Gulbrandsen har gjort en studie av FNs konferansediplomati om miljø og utvikling.¹³ Han har sett på nytten av konferansene og deres bidrag til nasjonal og internasjonalt arbeid for bærekraftig utvikling i et tjueårsperspektiv, fra 1972 til 1992. Han hevder at konferansene har hatt

en dagsordenfunksjon, en integrerende funksjon og en normativ funksjon. Miljøsakene kom på dagsordenen i Stockholm i 1972, og de første skritt mot forpliktende samarbeid over landegrensene ble tatt. I det videre arbeidet ble det sivile samfunnet trukket inn i internasjonale beslutningsprosesser, og et økende antall ikke-statlige aktører, (NGOere), fikk forsterket innflytelse i internasjonale forhandlinger og fora. Sentrale normer på miljø- og utviklingsområdet ble etablert og nye institusjoner på internasjonalt og nasjonalt nivå opprettet. Likevel konkluderer Gulbrandsen med at flere tendenser peker i retning av at nytten av konferansediplomatiet er avtakende. Slikt diplomati er nødvendigvis ikke rette instans for å følge opp og gjennomføre bestemmelser fra tidligere konferanser. Megakonferanser egner seg lite til å reforhandle eller resirkulere tidligere forpliktelser og komme fram til enighet om nye mål. I en slik sammenheng

Gro Harlem Brundtland viste både i 1989 og 1997 at hun som regjeringssjef ikke hadde vært upåvirket av bestemødrenes innsats.

mener denne forfatteren at ettersom nytten av konferansediokratiet avtar, kan nytten av de ikke-statlige aktørene tilta. Det vil si at bestemødrene og andre NGOere kan ha fått økt betydning som vaktbikkjer for å passe på at forpliktelsene fra megakonferansene blir gjennomført i rutinepolitikken hjemme. Normer som stater har forpliktet seg på i slutt-dokumentet må holdes levende med krav om å bli retningsgivende for beslutninger på det nasjonale planet. NGOere vet hva som har foregått og lever av å kreve at forpliktelsene fra stormøter blir oppfylt. Derfor kan de ha fått økt betydning både ute og hjemme. Bestemødrene levde av å holde seg à jour og stå som vaktbikkjer på Stortings plass i hensikt å påvirke beslutningstakerne.

Deres betydning lar seg ikke påvise konkret. Likevel tyder reaksjoner fra sentrale politikere på at de i flere sammenhenger ble lyttet til og fikk positiv oppmerksomhet. Gro Harlem Brundtland viste både i 1989 og 1997 at hun som regjeringssjef ikke hadde vært upåvirket av bestemødrenes innsats. I brev form delte hun bestemødrenes syn om å unngå videre opptrapping av atomvåpen og «... jeg vil gjerne få uttrykke min

Blant dem som ble hedret var Jenny Mosland og Nini Haslund Gleditsch, her til høyre på bildet. Til venstre står Ingrid Aigeltinger som var en av initiativtakerne til Bestemødre mot atomkrig.

beundring for det engasjement som Bestemødrene mot atomkrig har vist i dette arbeidet».¹⁴

I sin bok *Mitt liv* omtaler Harlem Brundtland den sikkerhetspolitiske uroen «både ute i landet og i de fleste partiene på Stortinget ... Det nytter ikke å avfeie en vesentlig del av de folkevalgte eller en stor del av ungdommen og kvinnene, ved å fortelle dem at det de har på hjertet, er uten interesse.»¹⁵

Også andre satte pris på bestemødrene. I 1990 mottok de Fritt Ords Pris som honnør for sin innsats. I 1992 mottok de Sivilarbeidernes Fredspris for godt utført fredsarbeid. I 1991 ble Nini Haslund Gleditsch tildelt humanistprisen. I 1992 ble Jenny Mosland tildelt H. M. Kongens fortjenstmedalje i gull for sosialt arbeid og fredsarbeid. Oslo kommunes St. Hallvard-medalje ble i 1993 tildelt Mosse Jørgensen, og i 1995 tildelt Henriette Bie Lorentzen.

Har bestemødrene utspilt sin rolle?

På tjuetårsdagen i 2003 besluttet bestemødrene med elleve mot to stemmer å legge ned. «Ein skigard kan'kje vara evig, veit du ...» sa Mosland til Østlandssendingen. Flere grunner lå bak avgjørelsen. Selv sier de at alder og sykdom blant de aktive og delvis sviktende interesse hos kvinnene og mennene på gata og i media var årsaken. De som stemte for nedleggelse, følte vemod. De sa takk for seg i Fred og Frihet, medlemsbladet til Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet.¹⁶ I samme åndedrag minte bladet dem om at andre fredsorganisasjoner gjerne ønsket dem velkomne. Noen vil kanskje si at ringen var sluttet. Bestemødrene var vendt tilbake til moderhuset.

I bestemødrenes egen begrunnelse for å gi seg, ble det vist til alder og sykdom. Men for damene mellom 74 og 90 hadde alder og sykdom vært en følgesvenn helt fra starten. Problemet lå heller i sviktende rekruttering og manglende interesse. Alt på 90-tallet var det røster som hevet seg på interne møter med synspunkt om at bestemødrene ble mer lyttet til på 80-tallet enn ti år senere. Årsakene kan søkes både i mediene og hos bestemødrene selv.

Nøkkelen til suksess i aksjonskanalen, bestemødrenes arena for utfoldelse, vet vi, ligger ofte i evnen til å påkalle medias oppmerksomhet. For å lykkes må aksjonen synes. Medias søkelys er viktig for å vekke interesse hos publikum. Bestemødrene brukte da også som begrunnelse for nedleggelsen sviktende interesse i media. I de første årene kom media til bestemødrene. De representerte noe nytt både i form og innhold. I de siste årene hadde media mistet interessen. Aksjonsformen som bestemødrene hadde valgt for budskapet sitt, tålte ikke tidens tann. De måtte selv

Aksjonsformen som bestemødrene hadde valgt for budskapet sitt, tålte ikke tidens tann. De måtte selv begynne jakten på oppslag.

I løpet av de fem første årene delte bestemødrene ut over 400 000 løpesedler.

begynne jakten på oppslag. Enkelt personer med høy kjendisfaktor og mediatekke vant plass framfor andre. I jakten på oppmerksomhet ble jefølelsen viktigere enn vi-følelsen i kollektivet. Intern konkurranse svekket fellesskapet og forsterket uløste personlige konflikter som lå der fra før.

Det kan også tenkes at en flat struktur uten statutter og formell organisering, som i starten hadde gitt god rekrutteringseffekt, med tiden var endret til å bli et hinder for rekruttering av nye medlemmer. Nye bestemødre kunne finne ubehag ved å føle at regler fantes blant de gamle i gruppa, uten at reglene var skrevet ned. Nye medlemmer kunne ha problemer med å finne sin plass i et sosialt hierarki hvor ledere fantes, men i prinsippet ikke eksisterte. Nye medlemmer kunne ha problemer med å finne seg til rette i et miljø hvor de ikke ble oppdratt til å kjenne og forstå kodene, signalene og spillereglene. Dessuten vil en tro at en flat struktur i et uforpliktende nettverk egner seg bedre som organisasjonsform i oppgangstider enn i nedgangstider. Når det går trått, er det viktig å kunne feste ansvar og plikter på personer i formelle vedtak.

Framtidig virksomhet i lys av fortida

I spørreskjemaet fra 2002 ble det spurt om 11. september 2001 hadde svekket kampen mot atomvåpen. Hadde bestemødrene utspilt sin rolle, eller hadde kampen mot atomkrig kommet inn i en ny fase? Svarene var ulike. Noen mente bestemødrene hadde utspilt sin rolle, andre mente at faren for atomkrig var like stor og at bestemødrene måtte stå på som før. Gamle atommakter var villige til å bruke og utvikle nye atomvåpen

Etter 20 år var det slutt på virksomheten for Dagny Skauge, Ragnhild Eide og Jenny Mosland.

mot terrormål, og terrorister var villige til å bruke atomvåpen hvis de var i stand til å lage dem. Faren for atomkrig var kanskje større enn før. Trusselbildet var blitt mindre oversiktlig og mindre forutsigbart enn under den kalde krigen. Mangel på oppgaver var altså ikke grunnen til at bestemødrene ga opp. De fleste mente at atomtrusselen ville være minst like stor i framtida som den hadde vært. Men med en problemfylt verden inne i seg maktet ikke de eldre damene å ta tak i den problemfylte verden rundt seg. Nye trusselbilder trengte nye tanker og nye krefter. Det hadde ikke bestemødrene.

Hvilken lærdom kan vi så trekke av bestemødrenes virksomhet? Først og fremst kan vi få øynene opp for at gamle damer ikke er modne for skraphaugen verken fordi de er gamle eller fordi de er damer. Det er ikke godt å vite hva gamle damer kan finne på, slik en forbipasserende mann på Stortings plass formulerte det. Følelsen av å bruke livet og evnene til noe skikkelig og ikke kaste bort dagene på likegyldighet og tøv, gjorde Borghild Solly sprek som 75-åring, like blid og begeistret år etter år. Å kunne bruke seg selv til noe viktig, brakte bestemødrene ut på Stortings plass hver onsdag mellom kl. 12 og 14. «Nokre kjem med krykkjer, andre med stokkar, men vi kjem,» sa Nini Haslund Gleditsch til sin biograf John Stanghelle. Nå har de sluttet å komme. Men ingen vet om de ikke dukker opp igjen, en vakker dag!

Noter

- 1 *Akerposten* 11.11.1988.
- 2 Birgit Brock-Utne, *Opplæring til fred. Et feministisk perspektiv*, Oslo 1987, s 42.
- 3 Else Skjøsberg, *Kvinnens fredsbevegelse på åttitallet*, Oslo 1998, s 160.
- 4 Skjøsberg 1998, s 161.
- 5 Svanaug Fjær, Gamle organisasjoner og nye bevegelser – Case-studie av Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet, hovedoppgave ved Institutt for sammenlignende politikk, UiB 1988 s 152. Skjøsberg 1998, s 161.
- 6 Abby Peterson, Women in political «Movements» Chapter 3. Power an Authority in Feminist Theory and Praxis. Monograph from the Department of Sociology University of Gothenburg No 37 1987, s. 56 f.
- 7 Helga Maria Hernes, *Staten – kvinner ingen adgang?*, Oslo 1982, s 154.
- 8 Foredragsmanuskript i Jenny Moslands arkiv.
- 9 Jf. note 8.
- 10 *Akershus Arbeiderblad* 30.11.1984.
- 11 Leif Mevik, *Underveis Europa*. Oslo 1990, s 150 f.
- 12 *Folkevett* nr. 3/85.
- 13 Lars H. Gulbrandsen, «FNs konferansediplomati om miljø og utvikling. Fra normdannelse til handlingslammelse?», i: *Internasjonal Politikk* nr. 1-2003.
- 14 Brev fra statsministeren 29.6.1989. Jenny Moslands arkiv.
- 15 Skjøsberg 1998 s. 132.
- 16 *Fred og Frihet* nr. 4/2003.